

Prof. Dr. Photios Ioannidis

Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aristotel” din Tesalonic

SUFERINȚA LUI HRISTOS ȘI PLÂNSUL MAICII DOMNULUI ÎN TRADIȚIA BIZANTINĂ¹

Suferința lui Hristos

Suferința și Învierea Domnului alcătuiesc centrul învățaturii soteriologice a Bisericii Ortodoxe. În tradiția eclesiasitică bizantină, Pătımirea mântuitoare a lui Hristos subliniază nemărginita dragoste a lui Dumnezeu pentru om și stabilește măreția dragostei datornice a omului față de Creatorul său. Este vorba despre însăși răstignirea și moartea grijii trupești a omului, a celui ce este pregătit să se unească cu izvorul vieții².

Hristos, ca Dumnezeu și Om desăvârșit, prin jertfa Sa de pe Cruce nu a descoperit numai dragostea lui Dumnezeu față de om, ci a

¹ Această lucrare a fost susținută la al XIII-lea Simpozion de Mariologie din septembrie 2003, de la Siracuză (Italia) și publicată ulterior în revistele *Practica și Biserica Ortodoxă*, XIV (2012), 1.

² V. PSEVTONGAS, „Τὸ πάθος τοῦ Κυρίου στὴ θεολογία τοῦ Οριγένη”, în: *Επιστημονικὴ Επετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, XXII (1977), pp. 56-57.

făcut cunoscută credința, ascultarea și dragostea omului Iisus față de Dumnezeu Tatăl. Cuvântul S-a întrupat pentru a putea, ca om, să pătimească, să moară, dar să șiucidă patimile trupului. Din această perspectivă, soteriologia Bisericii Răsăritene dobândește un accentuat caracter ascetic, care se înfățișează deja la scriitorii bisericești ai primelor veacuri, precum, spre exemplu, la Meliton de Sardes și la Origen³. În mod special, textele pascale ale lui Meliton de Sardes au exercitat o importantă influență în imnologia Pătimirilor, unde se elogiează perspectiva teologică a Pătimirilor Dumnezeu-omului⁴. Astfel, caracterul teandric al Jertfei de pe Cruce a Domnului nu doar dă sens, ci și unește soteriologia cu învățătura antropologică și eclesiologică⁵.

Chiar și în secolul al IV-lea, părinții și scriitorii bisericești insistă în textele lor să accentueze realitatea Pătimirilor și a morții Domnului⁶. Caracterul apologetic al textelor lor subliniază credința certă a Bisericii în Dumnezeu-omul, fortifică Pătimirea Sa mântuitoare și reduce la tăcere pe ereticii gnostici, dochiți, adopțianiști și arieni, care contestau adevărul Crucii și realitatea morții Domnului⁷. Astfel, Crucea devine temelie a Bisericii, nădejde a creștinilor și a tuturor deznădăjduiților, puterea celor neputincioși, simbolul victoriei împotriva demonilor, doctorul celor bolnavi și siguranța lumii întregi⁸.

³ MELITON DE SARDES, Περὶ Πάσχα, 66, 469-472, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 123, Éd. du Cerf, Paris; ORIGEN, Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ΣΤ', LIII (ΒΕΠΕΣ 12).

⁴ P. HRISTOU, „Τὸ ἔργον τοῦ Μελίτωνος Σάρδεων περὶ Πάσχα καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ πάθους”, în: *Κληρονομία*, I (1969), pp. 65-78; V. PSEVTONGAS, „Μελίτωνος Σάρδεων τὰ περὶ τοῦ Πάσχα δύο” în: *Ανάλεκτα Βλατάδων*, VIII (1971), pp. 232-235; Chr. HANNICK, „Exegete, typologie et rhétorique dans l’hymnographie byzantine”, în: *Dumbarton Oaks Papers*, LIII (1999), pp. 207-218.

⁵ MELITON DE SARDES, Περὶ Πάσχα, 59, 430-440; 69, 496-505.

⁶ SF. CHIRIL AL IERUSALIMULUI, Κατήχησις ΙΓ', 4 (ΒΕΠΕΣ 39); AMFILOHIE DE ICONIU, Λόγος Ε', Εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Σαββάτου, în *PG* 39, col. 8993.

⁷ L. PADOVESE, *Lo scandalo della Croce. La polemica anticristiana dei primi secoli*, Roma, 1988.

⁸ SF. IOAN GURĂ DE AUR, Ομιλία εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κοιμητηρίου καὶ εἰς τὸν σταυρόν τοῦ Κυρίου, în *PG* 49, col. 396-397; SF. EFREM SIRUL, Λόγος εἰς τὸν

Făcătoarea de viață Cruce dobândește un adânc simbolism ascetic și devine nu doar mijloc de ridicare a omului și de restabilire a legăturilor sale cu Dumnezeu, ci și elementul esențial imitării Domnului⁹. Din această perspectivă, în primele secole creștine, martiriul se considera cel mai autentic mod de imitare a Pătimirii Domnului. În timpurile ulterioare, literatura ascetică bizantină va pune în legătură modul de viață ascetic cu pătimirea și, așa, viața monahului va dobândi dimensiunea sa stavrotică (de crucificare) și va alcătui elementul autentic al imitării Pătimirilor Domnului.

Monahii, cei care acceptă apelul la mântuire, abandonează marea cea mult agitată a patimilor și urmează Mântuitorului Hristos. Îl urmează în necinstea și durerea profundă a Crucii, răstignind trupul, cu patimile și dorințele sale. Însoțesc în mormânt pe Domnul, îngropând aspirațiile pământești ale omului vechi și omorând voința lor proprie în ascultare, așadar în acea robie de bunăvoie care conduce la adevărata libertate. Participă la Înviere, înviind în ei decăzutul chip dumnezeiesc și, prin intermediul desăvârșirii duhovnicești, se îmbracă în slava frumuseții primordiale. Benevola dragoste a monahului față de Mirele sufletelor, ca imitare a iubirii lui Dumnezeu față de om, este temelia vieții monahale. Jertfa dinăuntrul jertfelnicului inimii este rugăciunea monahului, unde se jertfește voința, se zdrobește egoismul, se înăbușă patimile, seucid răutățile.

Părinții și scriitorii bisericești ai Bizanțului, în *Omilii*, în *scrierile ermineutice* sau în *imnele* lor, când se raportează la Jertfa de pe Cruce a Domnului, accentuează cu emfază liberul și mersul de bună-voie al Domnului către pătimire, care se interpretează în mod doxologic și soteriologic. Ispitele, agonia Domnului, Pătimirile și

Σταυρόν και περί Μετανοίας και της δευτέρας του Κυρίου Ιησού Χριστού ημών Παρουσίας, 3, 71-111; V. PSEVTONGAS, „Αι περί Σταυρού και Πάθους του Κυρίου Ομιλίες ανατολικών πατέρων και συγγραφέων από του 2^{ου} μέχρι και του 4^{ου} αιώνας”, în: *Ανάλεκτα Βλατάδων*, LIII (1991), pp. 206-207.

⁹ SF. NICOLAE CABASILA, Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς, 2, în PG 150, col. 557; SF. NICOLAE CABASILA, Ερμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας, 4, în PG 150, col. 380.

moartea, cu toate că se prezintă ca elemente naturale ale existenței umane, nu domină în mod apăsător, ci se încadrează, în mod doxologic, în mesajul de bucurie al Învierii¹⁰.

Jertfa lui Hristos a fost faptă liberă a iubirii lui Dumnezeu pentru mântuirea lumii păcătoase. A fost faptă benevolă, care nu s-a dictat de nicio nevoie și de nicio constrângere¹¹. Cuvântul a dorit El Însuși să Se facă Om și să Se jertfească pentru om, deoarece omul, cu voința sa, s-a înrobit în jugul păcatului. Domnul, cu toate că a cunoscut mai dinainte acestea care s-ar întâmpla, vine spre Pătimirea Sa ca să învețe în lume că de bunăvoie a pătitit, având ca singur scop eliberarea omului din robia satanei¹². Motiv exclusiv al faptei Sale a fost dragostea față de om, deoarece sus, pe Cruce, nu a stat ca Judecător al lumii, ci ca Răscumpărător al vechilor noastre datorii¹³. Hristos S-a jertfit ca lumea să aibă viață și să revină la frumusețea primor-

¹⁰ SF. ATANASIE AL ALEXANDRIEI, Εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν σταυρόν, 14, în PG 28, col. 209; ANTONIE AL LARISEI, „Εἰς τὴν τριήμερον Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ καὶ προσφώνησις πρὸς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιόν Σταυρόν καὶ μερική ἀνάμνησις τῶν θρήνων τῆς υπεραγίας Θεοτόκου καὶ αειπαρθένου Μαρίας”, 4, în V. PSEVTONGAS, Ἀντωνίου Ἀρχιεπισκόπου Λαρίσσης, Λόγοι Θεομητορικοί-Δεσποτικοί-Αγιολογικοί, Tesalonic, 2002, pp. 229-231.

¹¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, Ομιλίας τοῦ πατέρα, εἰ δυνατόν ἀπελθέτω ἀπ’ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, 2, în PG 51, col. 36; SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, Ομιλία Πασχάλιος, 5, 7, în PG 77, col. 493. De asemenea, a se vedea: Τῆ μεγάλη Παρασκευή, Εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν θρήνον τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆ, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 128, J. GROSDIDIER DE MATONS (ed.). A se vedea și: V. BATTAGLIA, *Gesu Crocifisso Figlio di Dio*, în coll. *Spicilegium Pontificii Athenaei Antoniani*, vol. 30, Roma, 1991, pp. 55-58.

¹² A se vedea: „Κάθισμα Γ’ Ἀντιφώνου, Ὁρθρος Μ. Παρασκευῆς”, în vol. Η Αγία καὶ Μεγάλη Εβδομάδα, περιέχουσα πάσας τὰς ιεράς Ἀκολουθίας ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, Πρωτοπ. Κ. ΠΑΡΑΓΙΑΝΝΙ (ed.), Ed. Αποστολική Διακονία τῆς Εκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ατῆνα, 1990.

¹³ SF. GHERMAN AL CONSTANTINOPOLULUI, Εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, în PG 98, col. 224.

dială¹⁴. Dumnezeu Tatăl, Care a iubit extrem de mult pe Fiul Său, dar și pe om, a acceptat această neprihănită și liberă jertfă, iertând păcătoasa și căzuta lume¹⁵.

Dacă va interpreta cineva cele două tendințe care apar în interiorul tradiției teologice răsăritene în legătură cu primitorul prețului de răscumpărare¹⁶, ar constata că fie în prima categorie¹⁷ – unde prețul de răscumpărare se consideră ca jertfă și ca primitor este luat drept Dumnezeu Tatăl sau nu se raportează niciun primitor, deoarece izbăvirea se înțelege ca dezlegare de păcat și restabilire a legăturii omului cu Dumnezeu –, fie în cealaltă categorie¹⁸ – unde primitor al prețului de răscumpărare se consideră diavolul, deoarece răul se

¹⁴ ΕΠΙΦΑΝΙΕ ΑΛ ΣΑΛΑΜΙΝΕΙ, Λόγος εις την Θεόσωμον ταφήν του Κυρίου και Σωτήρος ημών Ιησούς Χριστού, Εισαγωγή-Κείμενο-Μετάφραση, ΑΒ'-ΑΔ', Ed. Ιερά Μονή Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής, 2001, pp. 76-83; SF. NICOLAE CABASILΑ, Ομιλία εις το Σωτήριον Πάθος, 1, 13-22; V. PSEVTONGAS, „Νικόλαου Καβάσιλα, Ομιλία εις το Σωτήριον Πάθος (Εισαγωγή-Κείμενο-Σχόλια)”, in: Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, XXVI (1981), pp. 348-349; ANTONIE ΑΛ ΛΑΡΙΣΕΙ, Λόγος Θ' Εις την παγκόσμιον Υψωσιν του τιμίου και ζωοποιού Σταυρού, 10 in V. PSEVTONGAS, Αντωνίου Αρχιεπισκόπου Λαρίσης, Λόγοι Θεομητορικοί-Δεσποτικοί-Αγιολογικοί, p. 269.

¹⁵ Α. ΤΕΟΔΟΡΟΥ, Προς το εκούσιον πάθος, Ερμηνευτικό σχόλιο στην υμνογραφία της Μεγάλης Εβδομάδος, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Ατνα, 1998, pp. 16-17.

¹⁶ *Matei* 20, 28; *Marcu* 10, 45; *1 Corinteni* 6, 20; *Evrei* 2, 14-15; *Tit* 2, 14; *1 Petru* 1, 18.

¹⁷ SF. GRIGORIE ΤΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος Α', Περὶ Υιού λόγος β', 5-6, in *coll. Sources Chrétiennes*, vol. 250, P. GALLAY (ed.); SF. GRIGORIE ΤΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΜΕ', Εις το άγιον Πάσχα, ΚΒ', in *PG* 36, col. 653; SF. CHIRIL ΑΛ ΑΛΕΧΑΝΔΡΙΕΙ, Βίβλος των Θησαυρών περὶ της αγίας και ομοουσιου Τριάδος, Λόγος ΚΘ', in *PG* 75, col. 436B-C; SF. ΙΟΑΝ ΔΑΜΑΣΧΙΝ, Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως Γ', ΚΖ', in *PG* 94, col. 1096C; EUTIHIE ΖΙΓΑΒΕΝΟΥ, Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον ΜΓ', in *PG* 129, col. 544-545A-B.

¹⁸ ORIGEN, Εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον ΙΣΤ', 8 (ΒΕΠΕΣ 14); SF. VASILE CEL MARE, Ομιλία εις τον ΜΗ' Ψαλμόν, 3-4, in *PG* 29, col. 437-441; SF. VASILE CEL MARE, Ομιλία εις τον ΞΑ' Ψαλμόν, 3, in *PG* 29, col. 473-476;

personifică în existența acestuia – Părinții Răsăritului au văzut în prețul acordat dragostea lui Dumnezeu pentru om și în Pătimirile Dumnezeului-Omului începutul Învierii și al îndumnezeirii persoanei umane¹⁹. Din această legătură filantropică, plină de nemărginita milă a lui Dumnezeu, nu decurge nicio considerare juridică a operei izbăvitoare a Dumnezeului-Omului²⁰.

Moartea, ca dușman al vechiului Adam, este biruită de către noul Adam. Pe Cruce, Hristos nu a murit de moartea vrăjmașă, de moartea păcatului și a supunerii față de stăpânirea diavolului, ci a murit de moarte iubitoare și netulburată, de vreme ce, prin aceasta, a fost omorât păcatul. Prin moartea Sa, Hristos a desființat moartea cea vrăjmașă²¹. Moartea, care a venit ca urmare a căderii omului, și-a găsit finalul în Înviere. Moartea se desființează prin moarte și diavolul se biruiește prin propria sa armă²². Astfel, Pătimirile Mântuitorului evidențiază dragostea lui Dumnezeu pentru creația Sa și se fac fericit mesaj pentru Biserică, deoarece demonstrează mărimea și puterea harului oferit de Dumnezeu²³. Acest har a făcut pe om nu doar participant al slăvitei și mântuitoarei morți a Domnului, ci și participant al Învierii Sale²⁴. Învierea lui Hristos este învierea creștinului. Apartține întregii umanități și păstrează pe credincios în viață ca persoană în Hristos. Învierea este participarea omului la viața cea veș-

SF. GRIGORIE DE NYSSA, Λόγος Κατηχητικός ο Μέγας, ΚΓ', în PG 45, col. 61-64.

¹⁹ D. TZAMI, Εισαγωγή στην πατερική σκέψη, Tesalonic, 1985, p. 450; Y. SPITERIS, *Salvezza e peccato nella tradizione orientale*, Bologna, 2000, p. 162.

²⁰ A se vedea: SF. NICOLAE CABASILA, Ομιλία εις το Σωτήριο Πάθος, 13, pp. 356-357.

²¹ ORIGEN, Εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον IB', 33 IF', 9 (ΒΕΠΕΣ 13).

²² SF. IOAN GURĂ DE AUR, Εις τους Ευραίους, Ομιλία Δ, 4, în PG 63, col. 41.

²³ SF. ATANASIE AL ALEXANDRIEI, Ομιλία εις την αγίαν Πέμπτην και εις την προδοσίαν του Ιούδα, în PG 28, col. 1048-1053.

²⁴ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, Κατηχήσεις, 13, 56-64, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 104, B. KRINOCHEINE (ed); SF. GRIGORIE PALAMA, Ομιλία ΚΑ', în PG 151, col. 277.

nică²⁵. Biserica trăiește duhul Învierii ca pe un nou duh, ca duh al adevăratei iubiri și adevăratei libertăți.

Imnografia bizantină²⁶ elogiază istoria Pătimirilor, a morții, a îngropării, a coborârii în iad și a Învierii Mântuitorului. Realitatea istorică și adevărul dogmatic au devenit cântarea zilnică a Bisericii, care elogiază dumnezeiasca Pătimitire, [ce] se încântă de victoria Crucii și slăvește pe Dumnezeu pentru manifestarea nemărginitei Sale iubiri de oameni²⁷. În imnologia Săptămânii Sfințelor Pătimitiri se schițează cu nedescrisă adâncime psihologică toate persoanele istorice care au luat parte la dumnezeiasca dramă, în timp ce, în paralel, se leagă, într-un mod unic, simbolismul mântuitoarelor evenimente cu învățătura dogmatică a Bisericii. Adevărul dogmatic al celui de al IV-lea Sinod Ecumenic despre unirea nedespărțită a celor două firi ale lui Hristos se cântă într-un mod concis, simplu și inteligibil, fapt care subliniază că teologia Bisericii este experiență de viață pentru membrii săi.

În troparele Utreniei Sâmbetei Mari se cântă despre Hristos:

„Te-ai ucis, dar nu Te-ai despărțit de trupul pe care l-ai luat
 Și, dacă templul trupului s-a dărâmat în timpul patimii Tale,
 unul a rămas ipostasul Tău și al dumnezeirii și al trupului Tău.
 Deoarece cu amândouă Unul ești Fiu,

²⁵ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, Κατηχήσεις, 34, 367, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 104.

²⁶ În acest sens, a se vedea: V. PSEVTONGAS, „Αι ομιλίες του Μ. Βασιλείου ως πηγές εις την υμνογραφίαν”, în: *Κληρονομία*, 6/1974, pp. 261-276; G. VERGOTIS, „Ο Ιησούς στην υμνογραφία της Μικρής Οκταήχου”, Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου προς τιμή του Παμβασιλέως Χριστού (14-17 noiembrie 1990), Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, Thessalonice, 1991, pp. 135-205; Chr. HANNICK, *Exegese, typologie et rhétorique dans l'hymnographie Byzantine*, pp. 215-216.

²⁷ SF. ROMAN MELODUL, Τη Μεγάλη Παρασκευή, Εις το πάθος του Κυρίου και εις τον θρήνον της Θεοτόκου και Τη Μεγάλη Παρασκευή, Εις το πάθος, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 128.

Cuvânt al lui Dumnezeu, Dumnezeu și Om.

Trupul cel muritor, nu dumnezeirea a ucis păcatul lui Adam
Și, chiar dacă s-a schingiuit trupul Tău, firea cea de lut,
Nimic nu a suferit dumnezeirea Ta
Și încă ai făcut nesticăcios trupul cel stricăcios
Și izvor al vieții cu Învierea Tă”²⁸.

În firea omenească a lui Hristos s-a recapitulat firea decăzută a omului. Necinstea, pe care a suferit-o fiecare mădular al lui Hristos pe Cruce, s-a făcut spre favoarea noastră. A avut însă putere mântuitoare pentru mădularele firii noastre, care s-au predat în păcat și în moarte²⁹. La răstignirea lui Hristos a participat și a suferit întreaga zidire. Soarele a pierdut lumina sa și temeliiile pământului s-au cutremurat³⁰. Toate au pățimit împreună cu Acela Care le-a zidit³¹.

Plânsul Născătoarei de Dumnezeu

În răstignire, Născătoarea de Dumnezeu trăiește propriul său supliciu și simte cu intensitate durerea profundă prin Pătimirile Fiului și Dumnezeului său. Tradiția bisericească bizantină consideră că sfârșietoarea durere a Născătoarei de Dumnezeu se preînchipuie în profeția lui Simeon, care, la Întâmpinarea Domnului, adresându-se

²⁸ „Τροπάρια ΣΤ’ Ωδής, Ὁρθρος Μ. Σαββάτου”, în: Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάδας, p. 244.

²⁹ A se vedea: „Στιχηρά ιδιόμελα των Αίνων, Ὁρθρος Μ. Παρασκευή, μετά την ανάγνωση του Θ’ Ευαγγελίου”, în: Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάδας, p. 244.

³⁰ *Matei* 27, 45; 27, 51; *Luca* 23, 44-45.

³¹ A se vedea: „Απόστιχο ιδιόμελο, Ὁρθρος Μ. Παρασκευής, μετά την ανάγνωση του ΙΑ’ Ευαγγελίου”, în: Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς, p. 243.

către aceasta, spune: „și sufletul tău se va străpunge de sabie”³². Fecioara trăiește Pătimirea Domnului ca mamă care urmărește nedreapta și aspra moarte a copilului ei, dar și ca roabă credincioasă a Domnului, care vede pe Mântuitorul lumii pătimind pe Cruce³³.

În Pătimirile Dumnezeu-omului, Născătoarea de Dumnezeu primește sabia, care, conform erminiei părinților, înseamnă tumultul sufletului său și vremelnica sa indignare în fața înspăimântătorului eveniment al morții. Această vremelnică ispită a fost naturală și așteptată de îndurerata Mamă³⁴. S-a născut, deoarece nu cunoștea încă sosirea și puterea Învierii. A dispărut însă cu Învierea Domnului. Atunci, împotriva sabiei, în sufletul Fecioarei Maria a pătruns bucuria și exaltarea³⁵.

În tradiția bizantină deosebim două tendințe care privesc descrierea plânsetului Preasfintei Născătoare. Acestea se formează de la însăși textele cunoscuților și necunoscuților scriitori, în proză sau în versuri, care au influențat tematica și evoluția iconografică.

În prima grupă, plânsul Fecioarei se înfățișează de către scriitorii bisericești ponderat și fără manifestări extreme de jale. Prezentările

³² Luca 2, 35. În acest sens, a se vedea: ORIGEN, *Εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Ευαγγέλιον*, Ομιλία ΙΖ' (ΒΕΠΙΕΣ 15); SF. VASILE CEL MARE, *Επιστολή 260*, Ὀπτιμῶν επισκόπων, 9, în PG 32, col. 965.

³³ Hr. STAMOULIS, „Ἡ Θεοτόκος καὶ τὸ μυστήριον τοῦ Σταυροῦ”, în: *Επιστημονικὴ Επετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Νέα Σειρά, Τμήμα Θεολογίας, Τιμητικὸ Ἀφιέρωμα στὸν Ομοτίμο Καθηγητὴ Ἀλέξανδρο Γουσίδη*, IX (1999), pp. 275-280; D. TZAMI, *Θεομητορικόν. Ανθολογία ἐκκλησιαστικῶν κειμένων καὶ εικόνων πρὸς τιμὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαρίας*, vol. 4, Tesalonic, 2003, p. 135. A se vedea, de asemenea: S. DE FIORES, G. STRANGIO, E. VIDAU, *Il mistero della Croce e Maria*, Biblioteca di Theotokos, Roma, 2001.

³⁴ SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Ερμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ευαγγέλιον*, 12, în PG 74, col. 661.

³⁵ AMFILOHIE DE ICONIU, *Εἰς τὰ Γενέθλια τοῦ Μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, Λόγος Β', 8, în PG 39, col. 57; SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Ερμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ευαγγέλιον*, 12, în PG 74, col. 661-662.

în legătură cu aceasta, fie ale cuvântului scris, fie ale cuvântului poetic, nu se prezintă independente, ci întotdeauna în legătură cu principala referire a scriitorilor lor la Pătimirile Domnului. În această tradiție răsuna mai ales apropierea teologică a plânsului (πένθος), care nu trebuie să domine și să ajungă la manifestări extreme, deoarece există așteptarea Învierii. Mădularele Bisericii au datoriat de a arăta numai vremelnică întristare pentru temporara despărțire de persoanele ce le sunt iubite. Cunosc că trebuie să transforme tristețea, suspinul și plânsetul în exaltare și bucurie, căci pentru cel ce stăpânește nu este moarte, ci salvatoare Înviere. Apropierea teologică a „îmbucurătoarei tristeți” o întâlnim deja, încă din secolul al IV-lea, în textele Sf. Ioan Gură de Aur³⁶ și ale părinților capadocieni³⁷.

În cea de-a doua grupă, durerea și plânsul Fecioarei Maria atât față de răstignire, cât și față de coborârea de pe cruce sunt dominate de exagerare. În multe situații, în acest nemăsurat plâns se accentuează prin excelență tristețea omenească pentru Pătimirea nevinovatului Miel al Bisericii. O mare parte a literaturii care exprimă aceasta înclinație aparține genului liric. Caracteristică este cântarea celor 2.610 stihuri „Hristos Pătimitorul”, atribuită Sf. Grigorie Teologul, în ciuda problemelor existente legate de paternitatea scrierii³⁸. De asemenea, condacul Sf. Roman Melodul din Vinerea

³⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, Εἰς Ἰωάννην, Ομιλία ΕΒ', 4, în PG 59, col. 347; SF. IOAN GURĂ DE AUR, Εἰς Α' Κορινθίους, Ομιλία Γ', 5, în PG 61, col. 29.

³⁷ SF. GRIGORIE TEOLOGUL, Λόγος ΙΕ', Εἰς τοὺς Μακκαβαίους, 9, în PG 35, col. 928; SF. VASILE CEL MARE, Περὶ ευχαριστίας, 6, în PG 31, col. 229.

³⁸ A. TUILLIER, *Gregoire de Nazianze, La Passion du Christ. Tragedie. Introduction, texte critique, traduction, notes et index*, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 149; M.G. MANDZIOU, „Συμβολή στη μελέτη της χριστιανικής τραγωδίας Χριστός Πάσχων”, în: *Δωδώνη*, III (1974), pp. 353-370; F. TRISOGLIO, „«La Vergine ed il coro nel 'Christus Patiens'”, în: *Rivista di Studi Classici*, XXVII (1979), pp. 338-373. H. Hunger nu susține scrierea acestei lucrări de către Grigorie Teologul. Destui cercetători au propus de-a lungul timpului ca scriitor al lucrării în cauză pe Apolinarie, pe Grigorie al Antiohiei, pe Teodor Prodromul, pe Constantin Manase, pe Ioan Tzetzis sau un oarecare scriitor

cea Mare, „Despre patima Domnului și despre plânsul Maicii Domnului”³⁹, precum și întreaga imnologie a slujbelor Sfintei și Marii Săptămâni. Asemănătoare narațiuni de jale există și în metru prozaic⁴⁰. În toate aceste texte, chiar dacă predomină încărcătura emoțională a Maicii [Domnului], nu lipsește înalta cuvântare teologică. Încărcătura emoțională ce o provoacă în fiecare credincios Pătimirile Dumnezeu-omului a împins destui scriitori bisericești să prezinte autonom plânsul Născătoarei de Dumnezeu în metru prozaic sau poetic⁴¹. Multe dintre aceste texte, care prezintă durerea Fecioarei cu extreme manifestări de jale, au influențe directe din literatura apocrifă⁴², precum și din vechea tradiție elină, care a supraviețuit în evlavia populară⁴³.

necunoscut al secolului XII sau XII (Βυζαντινή Λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών, vol. 2, Atena, 2001, pp. 501-504).

³⁹ J. GROSDIDIER DE MATONS, *Romanos le Melode, Hymnes*, IV, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 128, pp. 158-187; E. CATAFYGIOTOU TOPPING, „Mary at the Cross: St. Romanos' Kontakion for Holy Friday”, în: *Études Byzantines*, IV (1977), pp. 18-37; Gr. DOBROV, „A Dialogue with Death: Ritual Lament and the θρήνος Θεοτόκου of Romanos Melodos”, în: *Greek, Roman and Byzantine Studies*, XXXV (1994), pp. 385-405.

⁴⁰ GHEORGHE AL NICOMIDIEI, Λόγος Η', Εἰς τὸ εἰστήκεισαν δε παρὰ τῷ Σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ Αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς Αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν θεόσωμον ταφήν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Παρασκευῆς, în *PG* 100, col. 1457-1489; Sf. SIMEON METAFRASTUL, Λόγος εἰς τὸν θρήνον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ὅτε περιεπλάκη τὸ Τίμιον Σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, în *PG* 114, col. 209-217; IOSIF VRIENIOS, Λόγος Α', ρηθεὶς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Παρασκευῆς ἐν τῷ αὐτῷ παλατίῳ εἰς τὸ ἑνάτον Εὐαγγέλιον τῶν Ἁγίων Παθῶν, ἥτοι εἰς τὸ εἰστήκεισαν παρὰ τῷ Σταυρῷ ἡ μήτηρ Αὐτοῦ καὶ τὰ ἐξῆς, în E. VOULGARIS, *Ἰωσήφ μοναχοῦ Βρυεννίου, Τα ευρεθέντα*, vol. 2, Tesalonic, 1990, pp. 62-81.

⁴¹ IOAN AL EVHAITELOR, Εἰς τὴν Θεοτόκον δακρῶσαν, în *PG* 120, col. 1130-1131. A se vedea: D. TZAMI, *Θεομητορικόν...*, pp. 138-139.

⁴² Εὐαγγέλιον Νικοδήμου, 10 (C. TICHENDORF, *Evangelia Apocryfa*, pp. 281-285).

⁴³ A se vedea: H. MAGUIRE, „The Depiction of Sorrow in Middle Byzantine Art”, în: *Dumbarton Oaks Papers*, XXXI (1977), pp. 125-174; M. ALEXIOU,

În tradiția bisericească bizantină, plânsul Maicii are întotdeauna un caracter doxologic, deoarece dinăuntru acestuia se arată perspectiva învierii, a renașterii și a mântuirii omului. Prin aceasta perspectivă se încadrează plânsul Născătoarei atât în Hristos Pătimitorul⁴⁴, multe dintre cântările de jale ale lui Roman Melodul⁴⁵ și Simeon Metafrastul: „Când mă închin Patimilor Tale și îmbrățișez trupul Tău, strâng apa care a țâșnit din coasta Ta, care, pentru mine, este baie a renașterii. Laud și sângele Tău, care înfățișează botezul martiriului, care, după ce l-a stropit pe recunoscătorul tâlhar, l-a sfințit⁴⁶.

Condacele lui Roman [Melodul] pentru Sfânta și Marea Vineri, cu lirismul lor accentuat și folosirea originală a dialogului dintre Născătoarea și Domnul care pătimește, au influențat în mod decisiv ulterioara literatură lirică bisericească, precum și poezia populară. Cele două elemente pe care poate să le deosebească cineva în această influență sunt, pe de o parte, considerarea doxologică a plânsului și dimensiunea soteriologică a patimii⁴⁷ și, pe de altă parte, accentua-

Ο τελετουργικός θρήνος στην ελληνική παράδοση, trad. D. Giatromanolakis, P. Roilos, Atena, 2002, pp. 125-151.

⁴⁴ „Ρίψω, μεθήσω σώμ’, ἀπαλλαγῆσομαι
Βίου θανούσα Χαιρετ’, οὐκέτ’ εἶμ’ ἐγώ (στιχ. 371).
Τόν μέν γάρ ἡμῶν δυσμενὴ πεφυκότα
ῥᾶρον κτενεῖς σύ καί καταλαβεῖς μόρον,
θαῦτόν τ’ ἀνιών τούς ἀλάστορας ταῖσεις
γυνή δέ θῆλυ κάπι δακρῦεις ἔφω (στιχ. 745)”.

⁴⁵ SF. ROMAN MELODUL, Τῆ Μεγάλῃ Παρασκευῇ, Εἰς το πάθος του Κυρίου και εἰς τον θρήνον της Θεοτόκου και Τῆ Μεγάλῃ Παρασκευῇ, Εἰς το πάθος, in coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 128.

⁴⁶ SF. SIMEON METAFRASTUL, Λόγος εἰς τον θρήνον της Ὑπεραγίας Θεοτόκου, p. 5.

⁴⁷ Al. CORACHIDIS, Η περί του Λόγου θεολογία των Κοντακίων Ρωμανού Μελωδού, Tesalonic, 1973; I.G. KOUREMBELES, Η Χριστολογία του Ρωμανού Μελωδού και η σωτηριολογική σημασία της, Tesalonic, 1998. A se vedea și traducerea românească: Ioannis G. KOUREMBELES, *Hristologia Sfântului Roman Melodul și importanța sa soteriologică*, trad. Al. Prelipcean, Ed. Doxologia, Iași, 2018.

tul lirism al plânsului Fecioarei. Caracterul doxologic și soteriologic al plânsului, care, de altfel, se întâlnește în contribuția teologică a lui Roman [Melodul], a exercitat influență în poezia împăratului Leon VI, cât și în plânsurile în metru prozaic ale lui Simeon Metafrastul și Grigorie al Nicomidiei. În ceea ce privește elementul liric, acesta rămâne locul comun atât în cuvintele literaturii bisericești, cât și în ale celei populare. În a doua [cea populară – *n.trad.*] însă se salvează într-un grad mai mare elemente lirice și manifestări din bogata tradiție arheo-elină.

În inima Mariei se sădise taina lui Hristos. Când L-a văzut mort pe Cruce, inima ei a fost străpunsă de sabie, dar nu s-a deplasat de la taina misterului hristic. Trăind adânc în inima sa ca Mamă suferindă, primește, încă o dată, luminarea dumnezeiescului har și mărturisește: „Chiar dacă răstignire suportă, Tu ești Fiul și Dumnezeuul meu”⁴⁸. Conștientă că Fiul și Dumnezeuul ei trebuie să împlinească dumnezeiasca economie depășește adâncă durere și exclamă:

„Du-te, mult iubitul meu copil, ca să Te slăvești cu slava care Ți se potrivește! Tu, care depășești tot ce există, ia-ți rămas bun de la Mama Ta! Spune un dulce și dătător de putere cuvânt ca să-l am mângâiere în anii de pe urmă, ce se va auzi cu mulțumire acum, dar va dura neschimbat în veac!”⁴⁹.

Și imnograful cântă:

„Fiul meu, unde s-a pierdut frumusețea Ta?

Cum să suport, văzând că nedrept Te răstignești?

⁴⁸ *Condacul Utreniei din Vinerea Mare.*

⁴⁹ GHEORGHE AL NICOMIDIEI, Λόγος Η', Εἰς τὸ εἰστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ Σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ Αὐτοῦ, 10. A se vedea: ANTONIE AL LARISEI, „Λόγος ΣΤ'", p. 232.

Grăbește-te, așadar, să înviezi, ca să ajung să văd și eu

Învierea Ta din morți, cea de a treia zi”⁵⁰.

Imnologia Vinerii Mari și cea a Sâmbetei Mari prezintă, într-un mod fără de seamăn, în pofida unei exagerări a stării de apăsare sufletească, emoționanta descriere a durerii sufleștei a Mariei:

„Astăzi văzându-Te

curata Fecioară

spânzurat, Cuvinte, pe cruce,

sfâșietoare durere de maică

a pătruns în inima ei

și cu cumplite suspine din adâncul sufletului

își sfâșie părul.

Și, lovindu-și pieptul, strigă cu tânguire:

Vai, dumnezeiescul meu copil! Vai, lumină a lumii!

Cum te-ai pierdut de la ochii mei, Mielule al lui Dumnezeu?”⁵¹.

Fecioara Maria devine exemplul autentic al imitării pentru fiecare membru credincios al Bisericii, deoarece întreaga sa viață face cunoscute noile trăsături morale ale omului în Hristos. Teologia bizantină, în ciuda proeminentelor cinstiri acordate persoanei sale, nu prezintă independentă învățătura despre aceasta. Învățătura Bisericii Ortodoxe despre Născătoarea de Dumnezeu este inseparabil legată de hristologie și soteriologie, deoarece numai în această taină, a

⁵⁰ LEON VI ÎNȚELEPTUL, „Απόστιχο Ιδιόμελο, Ὁρθρος Μ. Παρασκευής, μετά την ανάγνωση του ΙΑ' Ευαγγελίου”, in: Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς, p. 199.

⁵¹ LEON VI ÎNȚELEPTUL, Απόστιχο Ιδιόμελο, Ὁρθρος Μ. Παρασκευής, p. 199.

Dumnezeului Om, se recunosc meritele, ca persoană umană, ca noua și ascultătoarea Evă⁵². Adevărul acesta se cântă atât la Utrenia din Miercurea Mare, cât și la Vecernia Sâmbetei Mari, unde Sf. Cosma Melodul și Sf. Ioan Damaschin ne cheamă sa slăvim „pe neprihănită și preasfânta Maică, cântarea îngerilor, podoaba credincioșilor, poarta cea cerească, ce s-a făcut cer și biserică Dumnezeirii, deoarece, prin aceasta, aducem cinstire Domnului, Care s-a născut din ea”⁵³. Ea însăși, de altfel, pare să mărturisească din textul Sf. Simeon Metafrastul:

„Am venit în lumina acestei vieți și foarte puțin am rămas lângă părinții mei [...]. Ne-am luat rămas-bun și m-am întors întru totul la Tine și m-am dedicat Templului, ca să devin, pentru Tine, biserică curată”⁵⁴.

Taina Fecioarei se află în taina lui Hristos și misterul Bisericii se înțelege numai în Hristos. Descoperirea Bisericii, ca viață și existență nouă, este paralelă cu existența Născătoarei de Dumnezeu⁵⁵. Sfințirea Fecioarei se realizează de către Fiul și Dumnezeuul ei. Pentru

⁵² SF. IRINEU DE LYON, *Adversus haereses*, 3, 13, 5, 19, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 211, A. ROUSSEAU, L. DOUTRELEAU, Ch. MERCIER (eds). A se vedea și: Y. SPITERIS, *Salvezza e peccato*, p. 199. Pentru paralelismul Eva-Noua Evă și pentru topologia Eva-Biserică-Maria, a se vedea: C. CORSATO, „La tipologia Eva-Chiesa-Maria nella tradizione patristica penicena”, în: *Theotokos*, IX (2001), pp. 153-190.

⁵³ COSMA MELODUL, *Canonul Utreniei din Miercurea cea Mare*, cântarea a 9-a. A se vedea, de asemenea: SF. IOAN DAMASCHIN, *Teotokionul*, Vecernia Sâmbetei Mari.

⁵⁴ SF. SIMEON METAFRASTUL, Λόγος εις τον θρήνον της Υπεραγίας Θεοτόκου, p. 3.

⁵⁵ G. MANDZARIDIS, Η Παρθένος Μαρία, μητέρα της καινής κτίσεως», Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου εις τιμήν της υπεραγίας Θεοτόκου και αιπαρθένου Μαρίας (15-17 Νοεμβρίου 1989), Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, Tesalonic, 1991, pp. 269-277.

aceasta, de altfel, sfințenia este elementul de legătură al Născătoarei și al Bisericii. Fecioara Maria personifică această sfințenie și înfățișează Biserica⁵⁶. Hristos Se unește cu umanitatea în Fecioara Maria și aceasta trăiește în Trupul lui Hristos, în Biserică. Trăiește de la Însuși Hristos⁵⁷. În această legătură liturgică și euharistică trăiesc membrii Bisericii taina dumnezeieștii iconomii și, împreună cu Născătoarea, strigă înaintea făcătoarei-de-viață Cruci a Domnului: „Pomenește-ne și pe noi, Mântuitorule, întru Împărăția Ta”⁵⁸.

Traducere din limba neogreacă de Pr. Dr. Alexandru IORGA

⁵⁶ „Bucură-te, Sfântă, mai mare a sfinților/Bucură-te, a Bisericii turn neclintit”. A se vedea, de asemenea: Paul ΕΥΔΟΚΙΜΟΝ, *Η γυναίκα και η σωτηρία του κόσμου*, trad. N. Matsoukas, Tesalonic, 1983, p. 285.

⁵⁷ Ηρ. ΣΤΑΜΟΥΛΙΣ, *Θεοτόκος και ορθόδοξο δόγμα. Σπουδή στη διδασκαλία του αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας*, Tesalonic, 1996, p. 227.

⁵⁸ Οι Μακαρισμοί εις στίχους η', Όρθρος Μ. Παρασκευής, μετά την ανάγνωση του ΣΤ' Ευαγγέλιου.